

İş, İdeoloji ve Bilim: Tıp Olgusu

Vicente NAVARRO*
Çev.: Dr. Bülent PİYAL**

Giriş: Sınıf Savaşımı ve Sağlık

Batı kapitalizminin güç merkezleri çalışma yaşamının olumsuz gidişinden endişeli. Günlük basındaki yazılar, akademik çevrelerin makaleleri, güçlü araştırma vakıflarının raporları, kimi televizyon programları ve son günlerde de bazı ticari filmler kamuoyunun ilgisini "işyerinde kriz" olarak tanımlanan olgunun farklı boyut ve unsurları üzerinde odaklaşıyorlar. Bu kriz bir yanıyla işçilerin çalışma koşullarına "isteksizlik, boşverme ya da sabotaj gibi yöntemlerle" başkaldırmalarından kaynaklanıyor. Bu başkaldırı anılan toplumlar için güçlü bir uyarı sayılması gereken boyutlara ulaşmıştır. Gelişmiş kapitalist dünyanın güç merkezlerinin temsilcilerinden oluşan Trilateral Komisyonu'nun raporlarından biri bu uyarıyı ve yarattığı kuşkuyu yaptığı öneri ile birlikte açıklıyor: "Toplumsal üretim alanında çalışanların hoşnutsuzluk ve yabancılaşmalarının önlenmesi için etkin bir savaşıma gereksinim vardır. Aksi halde, başkaldırıları batı ekonomik sistemini tehdit eder boyutlara ulaşacaktır¹." Burjuvazi ya da amerikan tanımıyla "COR PORATE CLASS" temsilcileri tam bir sınıf bilinci ile karmaşanın nereden kaynaklanabileceğini oturdukları yerden saptıyorlar: Kapitalist Sistemin, üzerinde yapılanacağı temele; yani, "işçiden istenecek çalışmanın koşullarına ve doğasına"² karşı işçi sınıfının başkaldırısından.

Çitin öte yanındaki ilerleme güçleri ise A.B.D.'deki bu fırtına öncesi birikimini ancak son zamanlarda farkettiler. Buna rağmen, burjuva ideologlarınca ya da radikallerce ileri sürülen; işçi sınıfının toplumca eritildiği ve niteliksiz, tüketici bir yığına dönüştüğü için bir değişimin öncüsü olma özelliğini yitirdiği yutturmacasına takılıp kalıyorlar. Kimi radikal düşünürlere göre, işçi sınıfı yitirilmiştir, tek boyutlu toplumun bir parçası olmuştur, değişim için savaşım görevini ise diğer gruplar üstlenmişlerdir⁽³⁾. Ülkenin önde gelen radikallerinden birinin yayınladığı Tanık adlı derginin tanıtma yazısında tıbbın kültürel bakımdan uğradığı değişimlerde, zencilerin ve kadınların tıbbın ve sağlığın yeniden tanımını için verdikleri savaşımın etkileri anlatılırken,

kanımca toplumun doğasını ve doğal olarak tıbbın ve sağlığın tanımını da değiştirmekte en önemli unsurlardan biri olan işçi sınıfının işyerlerinde verdiği savaşım unutulmuştur. Son bir yıl içinde yalnızca ABD.'de sağlık ve çalışma koşullarının düzeltilmesi amacıyla gerçekleştirilen grevlere milyonlarca işçi katılmıştır. Çalışma koşullarının düzeltilmesi için Ohio çelik işçilerinin muazzam grevleri, sağlık ve güvenlik hakkı için grev hakkının yasalaşması ve işyerlerine ilişkin sağlık planlamaları üzerinde denetim hakkı için düzenlenen ve Carter'in, "ABD.'nin ekonomik dengesini sarsmıştır" dediği kömür işçilerinin 3 aylık grevleri, işyerlerinde kapitalizm koşullarında çalışmanın ve bunun işçi sınıfının sağlık ve esenliği üzerindeki etkilerinin hesabının artık işyerlerinde sorulmaya başlandığını gösteren etkin savaşım belirtileridir. Bu savaşımın çoğunda tetiği çeken sağlık ve güvenlik olmuştur. Çalışma yaşamını ilgilendirenler de içinde olmak üzere, bu savaşım, toplumsal ve politik kurumların doğasının değiştirilmesinde önemli etkiler yapıyorlar. Buna en son, örnek; "kara akciğer hareketinin", Demokrasi İçin Madenciler örgülenmesinin yaratılmasında görüldüğü işlevdir. Bu hareket kömür işçilerinin büyük çoğunluğunu çevresinde toplayarak Maden İşçileri Sendikası'nın demokratikleşmesini ve kokuşmuş bölge yönetiminin devrilmesini başarmıştır. Bu devirmede anahtar etmen sağlıktır; kara akciğerin bir meslek hastalığı olarak tanınması ve sigorta kapsamına alınması ve güvenlik koşulları için grev hakkı örgütlenmenin ve savaşımın temelini oluşturmuştur. Kömür işçileri, madencilğin toplumumuzda çok sağlıksız bir işkolu olduğunu kömür şirketlerine, devlete ve yerel kuruluşlara, ajanslara, akademik kurumların önemli bir bölümüne kabul ettirerek, sağlığın ve tıbbın yeniden tanımlanmasında önemli bir zafer kazanmışlardır.

Bu savaşımın yeni olduğunu ya da yalnızca ABD. ile sınırlı kaldığını sanmak yanıltıcıdır. Çalışmanın 8 saatle sınırlandırılması için 19. yy'dan bu yana ABD.'de ve başka ülkelerde yürütülen savaşım iş ve sağlığın yeniden tanımlanmasını amaçlar. Bir 19. yy. İtalyan folk şarkısı şöyle der:

"Toplumsal düzeni değiştirmek istiyoruz

(*) Johns Hopkins Üniversitesi Halk Sağlığı Profesörü.

(**) T.T.B. İşçi Sağlığı Kolu Yürütme Kurulu Üyesi.

Usandık amaçsız çalışmaktan

Yaşama ve sağlığa, güneşe ve çiçeklere sahip olmak istiyoruz.

Sekiz saat çalışmak, sekiz saat dinlenmek ve

Sekiz saat yaşamak, eğlenmek ve uyumak için istiyoruz."

İşçi sınıfı tarihi, işin ve sağlığın yeniden tanımlanması için verilen savaşımlarla bezenirken, bu savaşım Trilateral Komisyon'un belirttiği gibi kapitalist düzeni de tehdit ediyor. Batı'nın gelişmiş kapitalist ülkelerinde son elli yılda gerçekleştirilen grevlerin nedenleri arasına, çalışma koşulları ve bunların insan sağlığı üzerindeki etkileri de katılmıştır⁽⁷⁾. Uluslararası Kapitalist Sistemin günümüzdeki anahtar etmenlerinden biri de sermaye sınıfının işyerlerindeki verimi arttırma çabaları ile işçilerin buna karşı çıkışlarından kaynaklanan çatışmadır. İşçiler yüksek verimliliğin, daha hızlı, daha uzun süreli ve gece vardiyalarını da içeren çalışma olduğunu, bunun yaşamları ve sağlıkları pahasına gerçekleştirildiğini bilmektedirler. Artık güç merkezlerinde mucize olarak tanımlanan ekonomik başarıların işçi sınıfının olağanüstü fedakarlıkları ile gerçekleştiği bilinmektedir. İtalya'da 1960'ların ekonomik mucizesinin bedeli 1946'da 440.000, 1956'da 950.000 1970'de 1.400.000 iş kazasıdır⁽⁸⁾. 1960-70 döneminin mucize olarak tanımlanmasında etken olan yüksek verimlilik ile işçi sınıfının büyük yıkımı ve bu arada meslek hastalıkları, psikolojik ve sosyal baskılar, işçilerin ve ailelerinin yok edilmiş yaşamları arasındaki bağlantıyı anlatmak gereksizdir. 60'ların sonlarının Avrupa'sında işçilerin işyerlerini işgallerinde ve toplumsal ve ekonomik kurumlara karşı isyanlarında iş ve yaşam koşullarına başkaldırıları şekillenmiştir. Bu başkaldırılarda üretim sürecinin denetimi, çalışmanın amacının belirlenmesi ve bunların işçilerin yaşamı üzerindeki etkileri odak sorunlar olmuştur. Fabrikaların kapılarına asılan "Çalışırken şarkı söylenebilen bir toplum istiyoruz."⁽⁹⁾ belgisi hareketin gerçek tanımıdır.

İşçilerin, kapitalizm koşullarındaki çalışmanın doğasına karşı savaşımalarında, yalnızca işyerlerindeki anlık yıkıma karşı değil, aynı zamanda işyerinin içinde ve dışında; yaşamın tüm alanlarında karşılaştıkları yıkıma karşı direndiklerini belirtmek gereksizdir. İşçilerin bu tutumunu açıklayan iki güncel örneği belirtmek istiyorum: Birinci örnek İngiltere'de Leyland işyerlerinde işverenlerin gece vardiyası dayatmalarında ortaya çıkmıştır. İşçiler bu talebe cinsel yaşantılarının etkileneceği gerekçesi ile karşı çıkmışlardır. Ortak belgi "Gece çalışmaya hayır olmuştur. Benzer şekilde İtalya'da Pesaro işçileri de kullanılan makinalardan çıkan yüksek frekanslı ses dalgalarının cinsel isteklerini azalttığını ileri sürerek işyeri hekimine başvurmuşlar, ancak sorunun,

eşlerinden kaynaklandığı yanıtını almışlardır. Bunun üzerine başlayan direnişin ana belgisi "aşk için savaş", temel istemi ise makinaların değiştirilmesi olmuştur⁽¹⁰⁾.

Özetlersek, emek ile sermaye arasında süregelen ve bugünde olduğu gibi bunalım dönemlerinde sertleşen bu savaşım sağlık istemi önemli yer tutmaktadır. Ve süregelen bu savaşım işyerlerinde kapitalizmin en temel toplumsal güç ilişkileri büyük önem taşımaktadır⁽¹¹⁾.

Kapitalizm Koşullarında İşin Doğası:

Toplumsal mal ve hizmet gereksinimimizi ürettiği mal ve hizmetlerle karşılayan işçi sınıfının çalışma koşullarını inceleyelim. İşin birinci niteliği, denetleyicilerin işin doğasını üretim süreci üzerindeki denetimlerini arttıracak biçimde şekillendirmeleridir. Böylelikle denetim tek tek üreticiler ve tümüyle işçi sınıfı üzerinde de artmış olacaktır. Buna göre işçiler⁽¹²⁾:

a. daha özelleşmiş amaçlarda bölünmüşlerdir.

b. toplumsal sınıf ilişkilerini yeniden üreten iş bölümünde hiyerarşik bir yapıya kavuşturulmuşlardır.

c. ürettikleri ürünlerle ilgili ya da üretim sürecinin biçimlenip, geliştirilmesi üzerinde her türlü denetim, etkinlik ya da söz söyleme haklarından soyutlanmışlardır.

Bu süreç totalitarizmden başka bir şey değildir. Böylelikle bireylerin özyaşamlarını denetleme hakkı demek olan demokrasi fabrika sınırlarının dışında kalmaktadır. Marks'ın Burjuva Diktatörlüğü olarak adlandırdığı bu süreç yalnızca özgün bir politik yönetim biçimi değil aynı zamanda üretim sürecinin burjuvazi tarafından denetim biçimidir. Ve bu diktatörlük milyonlarca işçi tarafından en açık biçimiyle işyerlerinde yaşanır. Michael Bosquet bunu her zamanki canlılığı ile şöyle ortaya koyuyor⁽¹³⁾:

"Her gün sekiz saat boyunca 13 küçük iğneyi, 13 küçük deliğe saatte 60 kere koymaya çalışın. Saate 67 çelik parçasını kaynaklarken, günün birinde kendinizi bu sayıyı 110'a çıkaran yeni bir band önünde buluverin. 100 bobini bir saatte 100 arabaya monte edin, her dakika 3 kez aynı civatayı sıkıştırın. İşinizi güvenlik sınırında gürültülü bir ortamda yağ ve çözücü buharları ve metal tozları soluyarak sürdürün. İşeme hakkı için anlamlı tartışmalara girin ya da ağır bir presin arkasında gizlice işeyiverin. Ritmi bozup, ikramiyenizi yitirirsiniz yoksa. Burnunuzu çekmek, ya da gözünüze kaçan metal tozunu temizlemek için daha hızlı çalışın. Unutmayın, öğle yemeğiniz için 40 dakikanız var ve kantin 10 dakika uzakta. En iyisi sandöviçinizi bir yağ birikintisinin üzerine kurulum, yiyiverin. Düşünme ve konuşma hakkınızı fabrikanın kapısında bırakıverin. Birlikte olmak hakkınız ise üretim sürecinin güvencesinde-

dir, hiç kuşku duymayın. Tartışmayın, itiraz hakkınızı filan düşünmeyip boyun eğin, cezanızı çekin. Yönetici suratınızı beğenmemişse üretim hattının en iyi işçisi olmaya özen gösterin."

ABD'de "Mavi Yakalı" adında bir film gösteriliyor. Konusu kamuoyu oluşturan çevrelerin pek ilgilenmedikleri bir konu fabrika yaşamı, insanların hangi koşullarda çalıştıkları anlatılıyor. Önemli ideolojik ve politik eksikliklerine karşın fabrikanın neye benzediğini; "kapitalizmin Gulag Takımadalarını" sergiliyor. Büyük fabrikaların yöneticileri fabrika içlerinin sergilenmesinden hoşlanmadıklarından film küçük bir otomobil fabrikasında çekilmiş. Bu nedenle işler olağandan daha iyi, süreç daha yavaş⁽¹⁴⁾.

Üretim sürecinin bu özellikleri yalnızca otomobil endüstrisine ya da imalat sektörüne özgü değildir. İşçinin önceden saptanmış işlerde çalıştığı, yani denetim hakkının olmadığı, kamu işyerleri dahil diğer pek çok iş türünde ve kolunda da durum farklı değildir. Gerçekten iş sürecinin otoriter ve hiyerarşik bir yapıda bölünmesi yayılarak artan bir olgudur. İşgücünden olası en yüksek üretkenliği sağlamak amacındadır. Ama aynı burjuvazi işçilerin bu koşullara daha ne kadar dayanabilecekleri konusundaki kuşkularını da saklayamıyor.

Nitekim kurulu düzenin etkin temsilcilerinden birisi şöyle demekten kendini alamıyor; "çalışma saatlerinin çoğunluğunu totaliter bir ortamda geçirmek zorunda bırakılan 70 milyon insana politik sistemimiz daha ne kadar dayanabilecektir?"

Makalemin ilkeri bölümlerinde burjuva ideolojisinin egemenlik/egemenlik altındalık ilişkilerini üretim alanında, politika arenasında ve tıp dahil olmak üzere bilim alanında yeniden nasıl ürettiğini açıklayacağım. Egemenliğin tam denetim olmadığını belirtmek gereksizdir. İşçi sınıfı egemene karşı kayıtsız değildir. Süregen bir savaşımın işçi sınıfı büyük zaferler kazanmıştır ve bu savaşımın egemenliğin sınırlarını daraltmakta yeni araç ve yöntemler bulabilir. Bu savaşımın egemenliği politika, üretim ve bilim alanlarında nasıl etkilediği 1,2,3. bölümlerde incelenecektir. Üç bölümde de tıbbi ve tıp bilimini odak noktası olarak seçtim⁽¹⁷⁾.

1. BÖLÜM İŞ, PAZAR İDEOLOJİSİ VE GÜÇ İLİŞKİLERİNİN YENİDEN ÜRETİMİ

Sınıf egemenliği yeniden nasıl üretilir? Farklı biçimlerde: Örneğin sınıf kardeşliğini etkisizleştirmek amacıyla işgücünün farklı kategorilere bölünmesi. İngiltere'de Sağlık Sektörünün önde gelen sendika liderlerinden birisi "Çalışanları pekçok bölüm ve kademelere bölmekle, yöneticiler onlara çıkarları arasında farklılık olduğu izlenimini vermeğe çalışırlar" demişti. İşsizlik ve işten atılma tehdidi ile desteklenmiş alabildiğine hiyerarşik ve otoriter çalışma koşullarında boyuneğme ve bağımlı olma alışkan-

lıkları kazandırılmış uysal işçiler ve yurttaşlar yaratmak Egemenlik/egemenlik altında olma ilişkilerinin bir sonucu olarak değil de, iş sürecinin teknikleşmesinin, önü alınamaz endüstrileşmenin doğal, akılcı ve mantıklı sonucu olarak göstermek. Böylece teknolojik ilerleme ve endüstrileşme işçilerin çektiği acıların nedeni olarak sunulur. Tarihsel gelişim içinde buna alternatif üretim modellerinin ortaya koyulamamış olması da, varolan tek akılcı, mantıklı, doğal üretim örgütlenme yöntemidir iddiasını güçlendirir. Egemen ideoloji bu koşulların yalnızca doğal değil, iyi olduğunu da benimsetmeye çalışır. İşgücü pazarında ise işgücünü satan işçi ile, bunu satın alan işveren arasındaki ilişkiler değişimin tek sonucu olan sömürü gizlenerek, eşit, serbest ve engelsiz bir alış veriş gibi sergilenir, sömürü ise esrarlı bir havaya büründürülerek saklanır. Söylemek gereksizdir ki burjuvazi, pek çok işin yıpratıcı olduğunu ve işçi için doyum sağlamadığını kabul edebilir. Ancak iyi çalışan bir işçi, alacağı iyi ücretle, tüketim alanında doyum sağlayabilir, masalını da eklemeyi unutmaz. Bununla da yetinilmez. İşçiye, üretim süreci üzerinde denetim hakkı olmamasına karşın, tüketim alanında istemlerini serbestçe belirtme olanağı bulup, üretilen mal üzerinde kuracağı denetim yoluyla toplumsal kaynakların dağılımını etkileyebileceği hatırlatılır. Bu öyküyle, üretim sürecinin denetiminden uzaklaştırılan dikkatler, ücretlerde ve ücretler aracılığı ile tüketim alanında sağlanacak sözde doyum, denetim ve mutlulukta toplanmaya çalışılır.

Kapitalist sistemin yeniden üretilmesi için işçi sınıfının üretim alanındaki savaşımının tüketim alanına kaydırılması çok önemlidir. Savaşım hedeflerinin üretim alanından tüketim alanına kaydırılmasının sendikalarca da benimsenmesi, kapitalizmin önemli güvencesidir. Gramsci (19, p: 30) şöyle der: "İşçileri üretici olarak değil de, ücret sahipleri olarak değerlendiren sendikal örgütlenme, işçileri yalnızca iş güçlerini satanlar olarak gören kapitalist sistemce benimsenip desteklenir. "Gerçekten, üreticilerin ücret alanları olarak değerlendirilmesi, kapitalizmin üretimi ve tüketimi birbirlerinden soyutlayarak, çatışmaları tüketim alanında sınırlamak şeklindeki iç mantığına tamamen uygundur. Sermaye, sınıf savaşımındaki yerinin Marx'ın Grundrisse'in yazarken belirttiği yer olduğunu açıkça kavıyor⁽²⁰⁾. "kavranması gereken nokta; üretim ile tüketim tek ya da farklı kişilerin etkinlikleri gibi görünüyorsa da, aslında hareket noktası olması nedeniyle üretim biçiminin asıl belirleyici etmen olarak ortaya çıktığı tek bir sürecin görüntüleridir. Oysa, sermayeyi denetleyen belirleyici etmen asla söz konusu edilmez.

Burjuvazinin ideolojik egemenliğinin, üretim sürecinin dokunulmaz kabul edilmesinin sonucu, işyerlerinde uğranılan zararların ve yıkımın sendikalarca kaçınılmaz olarak değerlendirilmesi, böylelikle

de savaşımın zararın karşılanmasına yönlendirilmesi olmuştur.

Sonuçta, işyeri hekimliğinin görevi başlangıçta uğranılan zararın karşılanabilmesi için tür ve düzey belirlenmesi olarak görülmüştür. Pek çok ülke de işletme hekimi olarak ta anılan iş hekimlerinin temel görevleri, işyerinde oluşan hasarın bulanıklaştırılıp, gizlenmesi ve işverenin çıkarlarının korunması olmuştur. İş hekimlerinin de yardımıyla, savaşım daha fazla tazminat isteyen emek ile, iş, hastalık, ölüm arasındaki ilişkiyi saklayarak bu tazminatı en aza indirmeye çabalayan işveren arasında süregelmiştir. Unutmamak gerekir ki yalnızca işverenlerce kullanılan işyeri hekimleri değil, işletmelerce ya da onlara bağlı vakıflarca finanse edilen akademi, tıp fakültesi ve halk sağlığı okulları üyeleri de iş ile hastalık arasındaki bağlantıyı gizlemeye katkıda bulunmaktadır⁽²¹⁾.

Üretim ve tüketim dünyalarının birbirinden soyutlanmasının diğer sonucu, işyerinde olduğu kabul edilen bir hasarın, işyeri dışından bağımsızlaştırılmasıdır. Böylelikle, tıp dallarının da üretim aşamasında oluşan hastalıkların tanısından, bakımından ve tazmininden sorumlu olan iş hekimliği ve tüketim alanında oluşanlardan sorumlu olan diğerleri şeklinde ayrılması sağlanır. Böylelikle üretim/tüketim ikilemi sağlık hizmetleri alanında da üretilmiş olur.

Özetlersek:

a. üretim sürecinin denetiminden, süreçten kaynaklanan hasarın tazminine ve

b. üretim alanından, tüketim alanına,

kaydırılan savaşım iş hekimliğini egemen güç tarafından denetlenen ve görevi, hasarın saptanıp, tazmini ve üretimden soyutlanması olan bir kuruma dönüştürmüştür. Belirtmek gereksizdir ki, tüketim alanında üretilen sağlık hizmeti toplumsal sistemce öncelik taşır. Çünkü tüketim alanında verilen hizmetlerin amacına ulaşmasında egemen güç çok daha etkin araçlar kullanabilmektedir.

Tazminat için yürütülen bu savaşım, büyük ölçüde egemenlerce denetlenen ve sermayenin emeğe oranla çok daha etkin olduğu kurumların denetiminde sürdürüldüğünden ben tartışmayı, yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkilerin yeniden üretildiği ikinci alana, politik kurumlar alanına aktaracağım.

II. BÖLÜM İŞ, POLİTİK İDEOLOJİ ve GÜÇ İLİŞKİLERİNİN YENİDEN ÜRETİMİ

Savaşımın üretim sürecinin denetiminden, tüketim alanına kaydırılması ne denli önem taşıyorsa, aynı savaşımın iş yaşamından politik temsil alanına kaydırılması da aynı derecede önem taşımaktadır. Ekonomik alanda üretim-tüketim ilişkisi tüketicinin sözde "sınırsız gücü" masalı ile nasıl gizlenmeye

çalışılıyorsa, politik alanda da çalışanların egemenlik altında olmaları, yurttaşlık hakları maskesi altında gizlenmeye çalışılıyor. Burjuva ideolojisine göre insanlar pazar aracılığı ile ne tüketeceklerine ve politik süreç aracılığı ile ilerde ne istediklerine karar verirler. Kolombiya Üniversitesi İşletme Fakültesi profesörü Eli Ginzberg, Sağlık Reformunun Sınırları-Gerçeğin Araştırılması adlı kitabında bu durumu şu cümlelerle açıklıyor: "Toplumumuzda insanlar pazar ve mevzuatlar aracılığı ile kendi kaynaklarının nasıl kullanılacağını belirlerler." Yine bu yaklaşıma göre işçiler birer yurttaşdır, öyleyse kendilerini denetleyenlerle aynı haklara sahiptirler. Buna göre montaj hattı işçisi, Henry Ford ile eşit yasal ve politik haklara sahiptir. İşverenler ile işçiler politik kararları eşit ağırlıklarda belirleyebilen yeni bir kategoride, yurttaşlar kategorisinde eritilirler. Ancak bu yasal-politik eşitlik bir gerçek midir? Gerçekten bu iki taraf farklı politik seçenekler için karar verip, geliştirmekte aynı güce sahip midir? Henry Ford'un ya da başka kapitalist sistem buyurganının politik alanda neyin tartışılıp, temsil edileceğini, kime oy verileceğini belirlemekte çalışanlara oranla ezici bir güce sahip olduğunu gösteren pek çok çalışma vardır. Bu eşitliği savunabilmenin yolu Ford'u ve diğerlerini basit yurttaşlar olarak algılamaktan geçmektedir. Ve bu yaklaşım, her bireyi mal ve hizmetlerin üretildiği alandan bağımsız soyut bir kategorinin üyeleri gibi göstermektedir. Ama kapitalizm koşullarında kadın-erkek eşitliği yoktur. İlginç olan politik alanda var olduğu söylenen eşitlik, üretim alanında sürekli eşitsizlik olarak öne çıkarılır. Kapitalizm üretim ilişkilerinde kadın ve erkeği üretim araçlarına erişebilmede ve onlara sahip olmada farklı sosyal sınıflar olarak değerlendirir. Farklı sınıflarda olduklarına göre de farklı yasal ve politik güçleri olacaktır elbette. Üretim araçlarına sahip olup onları denetleyen sınıfın, zorunlu olarak devletin politik yasal aygıtında ve toplumun ideolojik, kültürel aygıtında baskın hegemonyası vardır⁽²⁵⁾. Bu yaklaşım burjuva ideologları için basittir ve akli başında insanlarca dinlenmez bile. Onlar parlamenter demokrasilerle halkın seçimler yoluyla otoriteyi kime vereceğini belirlediğini, böylece yasal-politik kurumların çalıştığını ileri sürerler. Sonuçta temsilciler meclisindeki burjuva egemenliği, halkın sesi, halkın gücü gibi kavramlarla gizemli bir havaya büründürülür, saklanıp inkar edilir. Çalışanlarda aynı yöntemle, sömürü düzenini kendi istemleriyle yeniden üretmeyi sürdüren eşit ve özgür yurttaşlar olarak sunulur piyasaya. Bu yaklaşım burjuva düzeninin en önemli ideolojik meşrulaştırılmasıdır: "Halk onu istiyor ve seçiyor."

Bu görünüm, demokrasinin Lincoln'un dediği gibi bir halk yönetimi değil de halkın gelişigüzel benimsediği bir yönetim biçimi olduğunu hatırlatır. Bu nedenle demokrasiyi halkın kendi kendisini yönetmesi olarak tanımlamamalıdır. Çünkü öylesi bir

yönetimde iktidarlar halkın isteğine göre gelirler ve giderler. Ancak o durumda iktidarların halkı temsil ettikleri farzedilebilir ve toplumda gerçekleştirilen her iş ve alınan her karar yurttaşların isteminin ürünüdür. Etzione'nin yakınlarında Washington Post'ta belirttiği gibi: "Biz ABD.'de işyerinde üretime hasar ve zarardan daha fazla önem verdiğimiz karara bağlıyoruz". Buradaki biz elbette politik taleplerini politik örgütler aracılığı ile açıklayan Amerikan Halkı demektir. Yani yurttaşların üretim artışını iş güvenliğine üstün tuttıkları anlatılıyor. Bu burjuva ideolojisinin kamuoyu oluşturmadaki ezici baskınlığının tanımından başka bir şeyi göstermemektedir. Ginzberg, Etzione ve diğerleri bu yaklaşımların basit ve düşünsel içerikten yoksun olduğunu ileri sürerken, günümüz koşullarının yeniden üretilmesi için çabalayan burjuva düşünürleri olduklarını da ısrarla yadsıyorlar. Getirdikleri tek eleştiri bunların Marxist abartma ya da yanıtlanmasız olanaksız soru olduklarıdır. Gerçek olan, her ideolojik konumun karşıtı tarafından aynı eleştiriyle yanıtlanabileceğidir. Ancak asıl gerçek; çoğunluğun bu burjuva aldatmacalarının gerçek yüzünü burjuva ideologlarına rağmen gördüğüdür. Amerikan işçi sınıfı ve orta alt sınıflar kendilerine sunulan iki büyük partinin Amerikan tekellerince denetlendiğini, hükümetlerin temelde büyük iş çevrelerinin çıkarları için çalıştığını seçim meydanlarında haykırıyorlar⁽²⁷⁾.

Özetlersek, egemen olan/egemen olunan ilişkileri, işyerlerinde, savaşımın üretim alanından, temsili yönetim alanına kaydırılmasıyla yeniden üretiliyor. Burjuva düzeninin korunmasında, sendikal savaşımınla bütünleşmiş ekonomik savaşım ile temsili yönetim alanında politik savaşımı yürüten politik partiler arasına kesin bir ayrımın koyulmuş olması yaşımsal önem taşımaktadır. İngiltere'deki 1926 genel grevinden, Fransa'daki 1968 Mayıs olaylarına dek tarihsel pek çok olay, savaşımın işyerlerinden temsili demokrasi alanına kaydırılması ile burjuva düzenine yönelen tehditlerin sulandırılabilirdiğini açıkça göstermektedir. Ancak, neden tehdit işyerinden parlamentoya aktarıldığında sulanıp, zayıflamaktadır? Bir neden temsili demokrasinin katılım sürecini aktif konumdan pasif konuma aktarmasındadır. Halkı temsil etmek üzere seçilmiş temsilciler bu amaçla davransalar bile, egemen gücün belirleyici olduğu bir dizi kurala uymak, burjuva öz taşıyan bir dizi devlet kurumu içinde çalışmak zorundadırlar⁽²⁸⁾. İşte bu nedenle egemen olan için işyerlerindeki savaşımı parlamentoya aktarmak her koşulda yeğlenir.

Önceki paragraflar devlet kurumları içinde ya da temsili demokrasinin işleyiş gelenekleri içinde çalışmanın küçümsendiği ya da önemsenmediği anlamına gelmemelidir. Devlet aygıtı içinde sürdürülecek savaşım işçi sınıfı için önemli başarılar kazanılmasına etken olabilir. Örneğin İngiltere'de NHS (Ulusal Sağlık Hizmetleri) işçi sınıfı için önemli bir kazanımdır. Ancak NHS'in burjuva devlet mekanizması için

de sosyalist aygıt olarak düşünülmesi sakıncalıdır. Her yerde NHS'in de⁽²⁹⁾ burjuvazinin denetimi altında olduğunu gösterdim. Benzer biçimde ABD'de de 1960-70 arasında çıkarılan İş Sağlığı Mevzuatı da işçi sınıfının önemli bir kazanımı idi. Ancak bu kazanımın da burjuva devlet aygıtı içinde sürekli savunulmaktan bir an geri kalındığında nasıl geriletilip çıkarılan ek yasa ve yönetmeliklerle sulandırıldığı açıktır. Atılan her ileri adım, bundan etkilenen güçlerin oluşturdukları "lobby"lerce kısıtlanmak ve geriletilmek tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Daha da önemlisi bütün bu programlar toplumda belirleyici güç ilişkilerince tanımlanan göstergelerin sınırları içinde uygulanmak zorundadırlar. Örneğin iş sağlığı programlarının sermaye birikimi örüntülerine zarar verilmeyecek biçimde uygulanması için tüm hükümetlerce belirleyici baskı yapılır.

Burjuvazinin devlet aygıtındaki egemenliğinin bir diğer sonucu da, ilerici programlar da dahil olmak üzere, tüm uygulamaların sömürü düzeninin yeniden üretilmesine uygun ideolojik çatı içerisinde yürütülmesidir. Örneğin devletin düzenleyici yaklaşımı, işçilerin zehirli maddelere çevreye zarar verici etkenlere karşı korunmasıdır. Bunun tartışması ise zehirli maddenin kabul edilebilir ortam düzeyi üzerinde de yoğunlaştırılır⁽³¹⁾. Böylesi bir savaşım önemli ve gereklidir ama çabalar bir yanda işçinin öte yanda da ondan bağımsız olarak çevrenin ele alınıp değerlendirildiği bir ortamda yürütülür. Hasta ve olası hasta ikilemi ile burjuva bilincindeki risk ve hastalık kavramları şekillendirilir. Tıpkı bakterilerin hastalıkların dışsal nedenleri olarak kavratıldığı gibi, toksik maddeler de meslek hastalıklarının zorunlu nedenleri olarak ele alınmaktadır. Bu ikilem her iki durumda da hatalıdır. Çevre koşullarını belirleyen toplumsal güç ilişkileri üretim sürecinin koşullarını, işçinin bu çevreye uyumunu, bu çevre ile ilişkilerini, hangi hiyerarşik ve otoriter yapı içerisinde yer alacağını önceden belirler. Belirlenen koşulların üzerinden dikkatleri uzaklaştırmak içinde bu çevreyi niteleyen koşulların tümü ile değilde toksik maddeler örneğinde olduğu gibi teker teker ve bütünden bağımsız olarak ele alınmasına özen gösterir.

III. BÖLÜM

BURJUVA EGEMENLİĞİ, İDEOLOJİ, TIPTA BİLGİ

Önceki bölümlerde burjuva egemenliğinin üretim alanında, toplumun hukuksal, politik yaşamında nasıl şekillendiğini, bu egemenliğin tıbbı nasıl yansıdığını inceledim. Bu bölümde ise sınıf egemenliğinin tıp alanında bilginin üretimini nasıl etkilediğini ortaya koyacağım. Tıp araştırma kurumlarında, diğer araştırma kurumlarında da olduğu gibi politika dışı görünümüne karşın, burjuva egemenliğinin açık göstergesi olan pek çok öncelikli araştırma yayınlanmıştır. Araştırma kurumlarında kanser etkenleri araştırılırken neden sürekli olarak biyolojik et-

kenlerle, kalıtımın araştırma konusu seçildiğini her yerde tartıştım⁽³²⁾. Bunun nedeni işyerlerinde sayıları her geçen gün artan kanserojen maddelerin ve benzeri diğer etkenlerin araştırılmasının kanser araştırma kuruluşlarında kesin etkinlikleri olan sermaye çevrelerini tehdit etmesiydi. Ancak bu etkinliği tek başına abartmak hatalı olacaktır. Bu etkinlik kimi durum, öncelik ve sonuçların ortaya çıkarılmasında köken aldığı egemen sınıfın içsel mantığı doğrultusunda gerçekçi yararlılıklar sağlasa da tek etkinlik değildir. Bu anlamda her toplumsal sınıfın kendi gerçek anlayışı ve ideolojik yaklaşımı olduğu söylenebilir. Yani kapitalizmde toplumun tümüne maledilebilecek ortak ideolojik yaklaşım yoktur. Bu konu üzerinde önemle duruyorum. Çünkü ideolojik yelpazenin her iki yanında da, topluma özgü ideolojiden, toplumun seçiminden, istem ve gereksinimlerinden kaynaklanan, egemen ya da yasallık kazanmış ideolojiden, denetimi tümü ile sağlamış baskın egemen ideolojiden bahseden ve tümüyle burjuvazinin yaklaşımını yansıtan düşünce akımları vardır⁽³³⁾. Marx gibi ben de farklı kültürel biçimlerde ortaya çıkan farklı sınıfsal ideolojiler olduğuna inanıyorum⁽³⁴⁾, sf: 117-118).

"Farklı mülkiyet ilişkileri üzerinde; varoluşun toplumsal koşulları üzerinde, özel ve farklı biçimlenmiş duygu, düşünce, yaşama ve düşünme tarzının bütünsel üstyapısı yükselir. Her sınıf ondan kendi geleneklerini ve değerlerini yaratıp biçimlendirir."

Marx ve Engels'in belirttiği gibi bunlardan birisi egemen olandır⁽³⁵⁾, sf: 64).

"Egemen sınıfın düşünceleri her dönemde egemen olan düşüncedir. Toplumun ekonomik bakımından egemen olan sınıfı, aynı zamanda egemen düşünsel güçtür."

Ancak bu egemenlik işçi sınıfı ideolojisinin var olmadığını ya da burjuva ideolojisi içinde eritildiğini göstermez. Aynı şekilde bu iki ideoloji arasında kesin bir sınırla belirlenmiş bir ayrımın olduğunu da göstermez. İki ideoloji arasındaki savaşım yenilgiler ve zaferlerle sürüp gitmektedir. Örneğin önceki sayfalarda burjuva değerlerinin işçi sınıfı içinde nasıl yaşatıldığını; çalışanların işin doğasının endüstrileşme tarafından belirlendiğine nasıl inandırıldığını anlatmıştım. Aynı şekilde, burjuvazinin aristokrasiye karşı savaşımında ileri sürdüğü abartmalı demokrasi anlayışının işçi sınıfı tarafından nasıl güçlendirildiği de unutulmamalıdır⁽³⁶⁾. Yani demokrasi burjuvazi tarafından kendiliğinden yaratılmış bir dizi değer ve uygulama değildir, aksine işçi sınıfı tarafından burjuva ideolojisinde varolmaya zorlanmıştır. Burjuvazi gerçekte, oy verme hakkı, haberleşme ve basın özgürlükleri ve benzeri hak ve özgürlüklere karşı tüm araçlarıyla sürekli savaşmıştır. İşçi sınıfının büyük bir özveri ve kimi zaman kahramanca savaşlarıyla yaşatıp yerleştirdiği bu hak ve özgürlükleri boğmaya çabalamıştır.

Çıkarılan sonuç bilim ve tıp kurumları da dahil olmak üzere tüm kurumlarda kendini gösteren egemen bir ideolojinin kapitalizm koşullarında var olduğudur.

Bilimsel Tıpta Sınıf Egemenliği:

Burjuvazinin gerçek anlayışı bilimde ve tıpta nasıl ortaya çıkar?

Bilime karşı ideoloji ikilemi: Burjuva ideolojisinin temel yaklaşımı bilim ile ideoloji arasındaki kesin bir ayrımın var olduğudur. Doğal olarak bilim gelişen burjuvazinin bir yaratusıydı ve aristokrasinin egemenliğinin ideolojik tanımı olan din ile de karşı karşıya gelmişti. Bilim yeni burjuva toplumsal sistemini akılcı ve kuralcı bir yapıya oturtacak gerçeğin yeni evrensel görüntüsü olarak değerlendiriliyordu. Bilimsel devrimin kurucularından biri olan ve önceden maden sahiplerine kömür ocaklarında sömürünün artırılabilmesi konusunda danışmanlık yapan Galileo⁽³⁷⁾ dinde neyin nesnel gözlem olup olmadığı üzerine temellenen yeni bilginin yaratılması için temel atmıştır. Ve bu ikilem; öznelliğe karşı nesnellik, bilime karşı ideoloji tüm bilim tarihi boyunca var olmuştur.

Bilim içinde her buluşun bir öncekinin bağrında geliştiği, doğrusal ve üretken bir süreçte edinilen tarafsız ve değersiz bilginin nesnesi olarak algılanır. Üretici güce dönüşmeleriyle bilim ve teknolojiye gelişmeler de pozitif olarak değerlendirilmiştir. Burjuva ideolojisine göre, bilim ve teknoloji ve belirledikleri endüstrileşme süreci, ilerleme güçleridir ve toplumun doğasını ve biçimini belirlerler. Bu yaklaşımın en yeni çeşitlemeleri Daniel Bell ve arkadaşlarına aittir. D. Bell, gücün üretim araçlarına sahip olanlardan, üretim sürecini yönetenlere ve son zamanlarda da üreticilere yani bilim adamlarına kaymasıyla, bilimin ve teknolojinin üretimin en önemli bileşenine dönüştüğünü belirtmektedir.

Burada üzerinde önemle durulması gereken nokta, bilimi değerden yoksunlaştıran burjuva yaklaşımın, Stalinle birlikte işçi sınıfı içinde de boyatmaya başlamasıdır⁽³⁹⁾. Sweezy, Bettelheim⁽⁴⁰⁾ ve Lecourt⁽⁴¹⁾ üretici güçlerin, bilim ve teknoloji de dahil olarak tarafsızlaştırılmasının Stalin döneminde belirlendiğini anlatırlar. Daha sonraki dönemlerde ise üretim ilişkilerindeki değişim için bilimsel teknolojik ilerlemenin temel koşul olarak değerlendirildiği görülmektedir. Üretim ilişkilerinde böylesi bir değişime gereksinim vardı, çünkü bu ilişkilerin değişmemesi üretici güçlerin tüm gelişmesini geciktirip, engelliyordu. Üretim ilişkilerine karşı üretici güçler ikileminde, önce üretici güçler üretim araçları olarak algılandılar. Gelişimlerinde tarihin motor gücü olarak değerlendirildi. Lecourt'un önemsemediği ama vurgulanması gereken nokta, üretici güçlerin enstrümantalist kavranması Lenin'de de ortaya çıkan bir durumdur. Lenin, Taylorizm'de dahil olmak üzere batının üretim yöntemlerinin dışalmasına

ve düzeltilmiş, özgün biçimleriyle Sovyet Devriminin kullanımına sunulabileceğine inanıyordu. Lenin bir Taylorizm hayranıydı. Claudin Urando'nun da belirttiği gibi⁽⁴²⁾ Lenin bilim ve teknolojiyi işlevleri kullanım amaçlarına değişebilecek nötral varlıklar olarak algılıyordu. Ekim Devrimi'nin hemen sonrasında, tıp fakültelerinde ve diğer bilimsel kuruluşlarda sınıfsal denetim örüntülerinin değişmesiyle ve tıp profesyonelleri ve bilim adamlarının sınıfsal kökenlerindeki farklılaşmayla birlikte bilimde ve bilimsel kuruluşlarda köklü bir demokratikleşmenin yaygınlaştığı belirtilmelidir. Bu değişikliklerin bilimsel bilginin yaratılma sürecinde ve bilimsel kuruluşların yeniden tanımlanmasında önemli etkileri olmuştur. Bu demokratikleşmenin bilimin kendisinin ve bilimsel kuruluşların doğalarının tanımlanmasında belirleyici etkileri olmuştur. Örneğin tıpta öncelikler anında ve temelden değişirken, tıbbi bilginin kavranmasında da ilk değişikliklerin temelleri atılmıştır. Ancak demokratikleşme özellikle Stalin döneminde geriye döndürülmüş bilimsel kuruluşların denetim örüntüsü ve bilim adamlarının sınıfsal dağılımları tamamen tersine çevrilmiş, parti örgütüne sıkıca denetlenen ve bilimsel bilginin denetici ve yöneticileri haline gelen teknokratlara politik ağırlık tanınmış, dönem sonunda SSCB'nin gelişimi bilim ve teknoloji de dahil olarak üretici güçlerin fantastik büyümesi ve ürünlerin daha iyi dağıtımına anlamına gelmiş, bu süreç sonuçta ne üretici güçleri, ne de üretim ve çalışma sürecini de değiştirebilmiştir. Bilimin ve teknolojinin doğası Stalin döneminde değiştirilememiştir.

Ancak üretici güçler nötr değildir. Belirleyicileri olan üretici güçlerin toplumsal ilişkilerini de birlikte sürüklerler. Başka bir deyişle fabrika ya da hastane nötr kuruluşlar değildir. Bu kuruluşlar da işin kimler tarafından, nasıl ve hangi araçlarla yapıldığını belirleyen güç ilişkilerinin taşıyıcılarıdır. Üretim sürecinin nasıl gerçekleştiğini belirleyenler toplumda var olan güç ilişkileridir. Toplumsal işbölümünü belirleyenler, endüstrileşme kuramcılarının savundukları gibi üretici güçler ve üretim süreçleri değildir. Aksine bilim ve teknoloji de dahil olarak üretici güçleri belirleyenler, toplumsal işbölümü, ona koşut güç ilişkileri ve ideolojik ilişkilerdir. Aynı şekilde toplumsal güç ilişkilerinde, bilimsel bilgi de, burjuva ideolojik egemenliği de bilginin kendisinin üretimi sürecinde ortaya çıkıp yeniden üretilmektedir. Egemen ideoloji bilimsel bölgede kendisini yeniden üretir. Bu yeniden üretim, salt araştırma konusunun kendi seçiminde değil, araştırma yönteminin ve araştırmacının üretim olgusu içindeki ilişkilerinin seçiminde de belirir.

İşte bu nedenle, burjuva bilimcileri, burjuva ideolojisi bilimde kendini sürekli olarak yeniden ürettiği için bilimin değerden yoksun olmadığı yani nötr olmadığı gerçeğini ısrarla reddederler. Onlara göre bilim nesnellğin yalnızca bir özetidir. Ve ide-

olojik yelpazeyi oluşturanların tümü bilimin burjuva toplumunda geçerlilik ve inanırılık kazanması için çaba gösterirler. Bu durum yalnızca doğa bilimleri için değil, işletme, yönetim, toplum, politika ve ekonomi bilimleri için de geçerlidir. Böylelikle bilimler yurttaşların dünyayı daha güzel yüzüyle görebilmelerinin gerçekçi araçlarına dönüştürülürler. İşte bu nedenle, okullardan akademilere, tüm eğitim kurumları bilim olarak tanıtılan zorunlu konulardan oluşan eğitim programları ile donatılmışlardır. Böylelikle 10 yaşında bir çocuğun ebeveynlerinin çocuklarının belirli bir dinin ya da ideolojinin öğretildiği bir eğitim kurumuna zorunlu olarak gitmesine karşı çıkmaları bilimsellik maskesi altında önlenmiş olacaktır. Yani bilim değer yüklü bilginin değerden yoksunlaşmasını sağlayan sihirli bir sözcüğe dönüşmüştür. Bilim ile ideoloji arasında yaratılan ikilem burjuva güç ilişkilerinin yeniden üretiminde en güçlü ideolojik yaklaşımı oluşturmaktadır.

Uzman ve niteliksiz kişi arasındaki bölünme:

Bilim/ideoloji ikilemi kurulduktan sonra, bilim nedir? sorusunu sormak istiyoruz. Burjuva ideolojisinin yanıtı; bilim gerçeğin denenebilen gözlemine dayanan, değerden yoksun, sınıflarüstü, evrensel bilgidir. Bilim, nesnel bir yapıdır, olacaktır. Bilimsel bilgi, bu bilgiyi üretmek ve yeniden üretmekle toplumsal işbölümü içerisinde görevlendirilmiş bilim adamlarınca bilimsel kuruluşlarda üretilir. Yani bilim toplumda çok küçük bir azınlığın yani bilim adamlarının işidir. Bilimsel tıpta tıp bilim adamlarının ve uygulayıcılarının yaptığı iştir ancak. Ve bu kurumlar ve kişiler dışında üretilen tüm sistematik bilgiler bilim olarak değerlendirilmeyeceklerdir elbette. Bu kriterler ışığında da 1930-1960 yılları arasında ABD'de kömür madenlerinde yürütülen araştırmalar sonucunda kömür tozu ile kara akciğer arasında ilişki bulunmamış olmasına da bu çalışmalar bilimsel kuruluşlar ve bilim adamlarınca yönlendirildiği için inanmak zorundayız. Buna karşılık kömür madencilerinin kültürlerinde folk şarkıları ve popüler özyeşler şeklinde biriken bilgi, kültürel, folklorik, ideolojik olarak tanımlandığından güvenilir bulunmaz. Bilim/ideoloji ikilemi uzman/niteliksiz kişi ayırımına dönüşür böylelikle. Bilimsel, uzman tanımlarının denetimi ise egemen burjuvazinin görevlendirdiği bir başka sınıfa; küçük burjuvaziye, profesyonellere yaptırılır. Bunların görevi ise burjuvazinin ideolojik hegemonyasında bilgi üretimidir.

Bu son nokta bilimin özerkliği sorununu gündeme getirir. Egemen ideolojiden bağımsız olabilir mi bilim? Benim yanıtlım hem evet, hem de hayır olacaktır⁽⁴⁴⁾. Yanıtlım evettir, çünkü bilim bir kez kurumlaştığında kendi iç mantığı sınırlı bir özerklik sağlar. Yanıtlım hayırdır. Çünkü bilimsel bilgi sürekli olarak egemen ideolojinin denetimi altında gelişecektir. Başka bir deyişle bilimsel bilgi ve kuruluşlar burjuva egemenliği altında olacaktırlar ve bu ger-

çeklik bilginin doğasını biçimleyecektir. Örneğin ileriki bölümlerde de açıklayacağım üzere, tıp biliminde burjuva ideolojisinin etkinliği öyle bir hastalık görünümünü ve anlayışı yerleştirmiştir ki, hastalık organizmanın farklı bölümleri arasındaki uyum eksikliği olarak görülür. Bu yaklaşım özerk yapıda gelişen tıp bilimine de temel oluşturmuştur. Uzmanlaşmada aynı anlayışın ürünü olarak belirlenmektedir. Sonuçta bilimsel tıbbın iç mantığı, tamamen organik temellere dayalı uzmanlaşmalara neden olmuş, tıp biliminin gelişimi de bu doğrultuyu izlemiştir. Özetlersek bilimsel gelişmeyi burjuva egemenliği belirlemektedir⁽⁴⁵⁾.

Burjuva İdeolojisi Tıbbi Bilgiye Nasıl Yansır?

Bir önceki bölümde bir seçkinler zümresi tarafından-bilim adamlarınca-yaratılan bilim tanımının topluma nasıl yansıdığını ve nasıl yeniden üretildiğini anlatmıştım. Bu bölümde ise bilgi üretiminin burjuvazinin ideolojik egemenliğinden nasıl etkilendiğini göstereceğim. Önce, bilgi üretiminden ne anladığımızı açıklayalım. Bilgi üretimi algılanan gerçeklerin bilgiye yani ürüne dönüşmesidir. Bu dönüşümde temel araçları bilimsel kuram ve yöntemler olan bilim adamları görev yapar. Bilimsel kuramlar her bilim dalına özgü kavramlar topluluğundan oluşur. Bilimsel yöntem ise kavramların kullanılış biçimidir. Kuram ve yöntem bilim adamlarının algıları bilgiye dönüştürmekte kullandıkları araçlardır⁽⁴⁶⁾. Şurası açıktır ki bilgi soyut kurumlarda üretilmez. Sınıf egemenliği altındaki, üreticilerinin gerçeklik anlayışları egemen sınıf olan burjuvazinin ideolojisi içinde yoğrulmuş, kendilerine özgü gerçeklik anlayışları sınıfsal konumlarından yani küçük kentsoyluluklarından, ırklarından, cinsiyetlerinden, politik konumlarından ve yaşama anlayışlarından ve pek çok farklı etmeden etkilenen bilim adamlarının çalıştığı özgül kurumlarda üretilir. Bilim adamı bu ideolojileri tümüyle bilim kurumlarından dışlayamaz. Aksine gerçeğe bu bakış açısını bilgi üretimine de yansıtır. Bu üretim egemen ideolojinin içinde oluşur ve onun ayrılmaz bir parçasına dönüşür.

Bu egemen ideoloji tıp bilimine nasıl yansır? Tıp biliminin pozitivist-mekanikçi bilim anlayışının etkinliğine sokulmasıyla. Bu anlayışı ben burjuva bilimi olarak adlandıracam. Gerçekte, pozitivism ve mekanikçi anlayış burjuva ideolojisi içinde ilk kez Avrupa'da XIX ve XX. yy'larda Hume, Comte ve Durkheim'in çalışmaları ile şekillendi. Pozitivizme göre bilim toplumsal olaylara doğal ve uyumlu yasalarca belirlenen doğal olaylar olarak bakmalı, genel'i belirleyen özel'de odaklanmalıdır. Durkheim'in belirttiği gibi⁽⁴⁷⁾, pozitivism toplumsal olguları doğal olgulara indirger. Bu değerlendirme içinde de nedenselliğin anında gözlenen olguların bir araya getirimi ile açıklanması gerekir.

Pozitivizm tıp bilminde hastalık tanımında orta-

ya çıkar. Ona göre hastalık; hastalığın var oluşunda bir araya gelip gözlenebilen bir ya da birden fazla etmenin neden olduğu biyolojik oluşumdur. Örneğin Batı Dünyasında yaygın olarak kullanılan Mac Mahon'un epidemiyoloji kitabı⁽⁴⁸⁾ epidemiyolojiyi sağlığın ve hastalıkların dağılımını inceleyen bilim dalı olarak tanımlar. Yani epidemiyoloji bir nüfusbilim uzantısıdır. Dağılım ise yaşa, cinse, ırka, coğrafi özelliklere ve hepsinden de önemlisi fiziksel ve biyolojik olarak ayrılabilen kişisel özelliklere göre düzenlenir. Mac Mahon nedensellik ilişkilerini açıklarken, Hume'dan alıntılar yaparak; biz ancak pek çok ikincil olayın birliğinin düzeyinde odaklaşabildiğimizden, nedensellik ilişkilerini açıklayamayız onları ancak gözleyebiliriz, der.

Bu noktada tıp bilminde pozitivist yaklaşımın nasıl doğduğu sorusunu sormalıyız. Yanıtımız çağdaş tıbbın kökenlerinin araştırılmasında yatar. Bu kökler bilimin bir çalışma alanı olarak tanınıp, saygınlık kazandığı XIX. ve XX. yy'lara dek uzanır. Bu çağlar Avrupa'nın toplumsal çalkantılar ve rahatsızlıkları dönemiydi. Merkantilist sistemden, sanayi toplumuna geçilirken kapitalizmde kurumlaşmaya başlamıştı. Bu değişimlerin tıbbın doğasının tanımlanmasına olduğu ölçüde sağlık ve hastalığın tanımlanmasına da etkileri büyük oldu. Bir ya da işçi sınıfının ve Burjuvazinin Virchow benzeri ilerici ögelerinin tanımları vardı. Virchow, hastalığı toplumsal güç ilişkilerinin baskıcı doğasının bir sonucu olarak görüyor ve bu ilişkilerin parçalanmasının (devrim) ya da yeniden düzenlenmesinin (reform) gerekliliğini belirtiyordu. Genel anlamda tıbbi bir toplum bilim ve politikayı da tıp olarak tanımlayan bu yaklaşımın en güzel örneğini, İngiltere'de işçi sınıfının iş ve yaşam koşullarını inceleyen çalışmasında yaptığı hastalık tanımının ve dağılımının politik doğasını açıklarken verir. Onun bu çözümlemeleri, Marx'ın ilk basamaklarını toplumdaki ekonomik, politik ve ideolojik değişikliklerin oluşturacağını belirttiği devrimci dönüşümlerin açıklandığı Komünist Manifesto'da somutlaşır. Ne yazık ki bu tıp anlayışı uzun ömürlü olmamıştır. Burjuvazi topluma egemen olunca, egemen güç ilişkilerini tehdit etmeyecek başka bir anlayışın destekçisi oldu. Böylelikle sınıfsal kökenleri gizlenen ve doğal toplum yasaları olarak dayatılan kuralların egemen olduğu yeni bir toplumsal düzen kurumlaştırıldı. Hastalıkta, böylelikle belirli güç ilişkilerinin bir sonucu değil, etmeni, bakteriler gibi anında belirlenebilen bireysel biyolojik bir olay olarak değerlendirilmeye başlandı. Yeni tanıma uygun olarakta, klinik tıp bilimsel tıbbın bir dalı olarak algılanırken, sosyal tıpta hastalıkların dağılımını kişiye özgü olayların toplamı olarak değerlendiren diğer bir bilimsel tıp dalına dönüştü. Her iki dalda ise egemen olan hastalık tanımını; makine gibi algılanan insan vücuduna dış kökenli bir (teknedencilik) ya da birden fazla (çoknedencilik) etkinin yarattığı değişim ya da patolojik

olaya dönüştü. Bu mekanik tıp anlayışı günümüz tıbbında da yaygın ve etkin bir anlayıştır. Dorland'ın "Tıp Sözlüğü" adlı eserindeki sağlık ve hastalık tanımlarına bir bakın; sağlık, vücudun ve aklın tüm parçalarının normal çalıştığı normal durumudur. Hastalık ise, kendini bir belirtiler dizisi ile gösteren vücudun tümünü ya da bir bölümünü etkileyen, etyolojisi, patolojisi ve prognozu bilinen ya da bilinemeyen tanımlanabilir sağlıksızlık sürecidir. Bu mekanik sağlık ve hastalık tanımına göre de tıpta uzmanlaşma, organizmanın bölümleri temelinde gelişir. Kardiyoloji, nöroloji gibi. Tıptaki mekanik anlayışın diğer dayanağında, önceden üretilen Harvey'in Kan dolaşımı (1628) Van Leeuwenhoek'in mikroskopu (1683) ve benzeri bilgilerdir. Ancak bilimsel tıbbı bu buluşların çizgisel bir uzantısı olarak değerlendirmek yanıltıcıdır. Bunlar bilimsel tıbbın ne yaratıcısı, ne de öncüsüdürler. Tersine bilimsel tıp pozitivist bilim ve tıp anlayışlarını yerleştiren sanayi burjuvazisinin zaferidir. Önceki buluşların bilimsel tıba kaynaklık etmesi kapitalizmin gelişimi ile değişen sınıfsal güç dengesi sonucunda sanayi burjuvazisinin baskın sınıf olarak ortaya çıkmasının sonucudur. Yani bilimsel tıp önceki bilgilerin çizgisel gelişiminin ürünü değildir. Aksine evvelce kurulmuş anlayış yeni bir anlam kazanmalıdır. Burjuvazinin bilimsel bilgi anlayışına göre; bilim yeni buluşlar bilimsel yapının yükseltilmesinde kullanılan tuğlalarmışçasına değerlendirilerek yani önceki bilgiler üzerine yükselerek çizgisel bir gelişim süreci izler⁽⁵¹⁾. Bu anlayışa göre bilim ve teknoloji toplumdaki güç ilişkilerini besleyip belirler ve insanlık tarihi de bu tarihsel dönemlerin doğasını belirleyen yeni teknolojik buluşlara uygun olan dönemlere bölünür; endüstri devrimi, nükleer çağ vb. gibi. Ama Braverman⁽⁵²⁾ ve diğerlerinin gösterdiği gibi yeni toplumsal düzenleri kuranlar yeni teknolojik buluşlar değil, aksine yeni teknolojik buluşları kullanıp, bunları yeni toplumsal düzenin nedenleri olarak sunanlar toplumdaki yeni güç ilişkileri yani yeni toplumsal düzenlerdir. Öyleyse bilim ve teknoloji tarihin motor gücü de değildir. Örneğin burjuvazinin zaferi bilimsel tıpta dahil olarak bilimi stimüle etti. Pozitivist ve mekanikçi tıp anlayışı sağlık ve hastalık anlayışını belirleyip ilerleten politik gerçeklikler idi. Yani burjuva toplum düzeni içindeki güç ilişkileri tıbbın doğasını ve biçimini belirlemiştir. Bu, amacı nedenleri ya da mikroorganizmaları bulmak olan araştırmaları zorlamıştır. Araştırmaların aracı ise mikroskoptu. Ama küçük nedenlerin üzerinde yoğunlaşılması asıl nedenlerin; yani toplumdaki güç ilişkilerinin gözden kaçmasını da beraberinde getirdi. Tıp, bakterilerin, virusların, parazitlerin, sonra da toksik maddelerin belirlenmesi doğrultusunda gelişince, hastalıklarla savaşının temel ilkesi, neden olarak belirlenen şeylerin yok edilmesi olarak saptanacaktı. Doğal olarak bu yaklaşım politik özü olmayan, bilimsel yaklaşım

olarak sunuldu ve benimsendi. Böylelikle bilim/ideoloji ikilemi açık ve net biçimde tanımlanmış oldu. Saptanmış nedeni yalnızca etkin öge olarak görüp, asıl nedeni toplumsal güç ilişkilerinde arayan yaklaşım ise bilime aykırı politik ve kimi zamanda yok edilmesi gerekli bir konuma itildi. Rockefeller Latin Amerika Sağlık Vakfının bir raporunda⁽⁵³⁾: "Güney Amerikanın geniş kırsal kesiminde hastalık etkenlerinin yok edilmesi gereği" vurgulanırken, "aksi durumda tropikal virus kent alanına da yayılacak, biyolojik bir etmen iken politik konumu etkileyecektir" deniyordu. Bu istenmeyen ideolojik yaklaşımlara karşı açık bir uyarı olarak değerlendirilmelidir. Hastalık etkenlerinin yok edilmesi çağrısı sonraları yerini bu etkenlerin sınırlandırılması çağrısına bıraktı. Sonraki gelişme ise tek nedenliliğin yerini çoknedenliliğe terk etmesi oldu. Sonunda toplumsal ekonomik nedenlerde işin içine katıldı. Ama yine de bu sonuncular diğerlerinden bağımsız olarak algılanıyordu. Sınıfsal yeralım "temel değişkenlerin" yanında yeni ve dolaylı etkili bir etken olarak değerlendirilmeye başlandı. Nedenellik kavramının, hastalıklar (kanser) ve diğer özgül etkenler, (meslek, sigara içme) arasında anında izlenebilen birliktelikler ile içsel olarak sınırlandırılması temel sorunun yani bu etkenlerin nasıl etkileştikleri sorununun açıklanamamasını da birlikte getiriyordu. ABD Hükümetince son yayınlanan Kanser Araştırma raporunda: "Ülkemizde-ben ekleyeyim Batı Ülkelerinde de-kanser araştırmalarının en önemli eksiği, araştırmaların aralarındaki bağlantıları göz ardı edilerek yalnızca nedeninin ya da nedenlerin araştırılmasına yönelmiş olmasıdır" denmektedir. Bu rapordan da anlaşıldığı gibi en temel eksiğimiz önceden de belirttiğim gibi, bilginin pozitivist değerlendirilmesinden kaynaklanan nedenellik kavramının eksik yorumlanmasıdır. Pozitivistler istatistiklere dayanarak olayların gerçeklerinde değil örüntülerinde odaklaşmaktadırlar. Başka bir deyişle, neden olarak sunulan asıl neden değildir⁽⁵⁵⁾. Bu şekilde ortaya koyulan epistemolojik sorunun (neden olarak ileri sürülenlerin gerçek nedenleri olmadığını, bu ara nedenler arasındaki bağlantıların da istatistiksel verilerle açıklanamayacağını belirterek) da çözümleyici olamayacağını belirtmek gereklidir. Bir toplumda hastalık çalışmalarının bilimsel yolu, bu toplumdaki ekonomik, politik ve ideolojik güç ilişkilerinin tarihsel oluşum süreçlerinin incelenmesidir. Bu hastalığın doğal tarihinin incelenmesi değildir, hastalığın, üretim ilişkilerinden kökenlenen ekonomik, politik ideolojik hazırlayıcılarının incelenmesi demektir. Bu güç ilişkileri, yalnız hazırlayıcıları değil; hastalığın doğasını, tanımını, tıbbi bilgiyi ve uygulamaları da belirler. Örneğin ABD'de "kara akciğer" hastalığının nedenlerini ve gelişimini anlamak, hastalığın doğal tarihçesini değil, ABD'deki güç ilişkilerini, sınıf savaşımının bu hastalığın bilimsel tanımını, tanısını, verilerini nasıl

belirlediğini ve bu hastalığın günümüzdeki yaygınlık ve dağılımını nasıl belirlediğini incelemekten geçer.

Buraya kadar anlattıklarım sorunu yalnızca hastalıklar ile özgül güç ilişkileri arasındaki bağlantıları saptamakla sınırladığım gibi ters bir anlam yaratmasın. Diğer bir deyişle sermaye birikim biçimleri ya da ekonomik döngü ile hastalıklar arasındaki bağlantıyı saptamak yeterli olmayacaktır. Örneğin kapitalizm pek çok hastalık sürecini belirliyor demek yetersizdir. Bu güç ilişkilerinin nasıl ortaya çıkıp, yeniden üretildiğini, toplumda hastalıkların ve ölümün doğasını nasıl belirlediklerini araştırmak gereklidir. Üretim, tüketim, yasama gibi farklı çözümleme kategorilerinin ayrıntılı anlaşılması ve bunların görünürdeki hastalık deyişle gereksinim duyulan şey, bireyi etkileyen çevresel etkenlerle, toplumsal etkenlerin iç içe geçirilmesi değil hastalıkların toplumsal ilişkilerle nasıl bir uyum içinde olduklarının gösterilmesidir. Yani toplumsal güç ilişkilerinin toplumsal ve fiziksel çevreyi ve bireylerin bu çevre içindeki hastalıklarda dahil konumlarını nasıl belirlediklerini göstermek gereksinim duyulan. Gerçekten, geçmişin akıl/beden ikilemi kadar yanlış olan birey/çevre ikilemini en kısa zamanda çürütmek gerekmektedir.

Sonuç olarak kullanılan terimler değiştirilmelidir. Birey çevre ikilemini kullanmak yerine, toplumsal güç ilişkilerinin hastalıkları nasıl belirlediğini çözümlemeliyiz. Kara akciğer örneğini yinelersek, toplumsal güç ilişkilerinin kömür işçilerinin iş ve yaşam koşullarını nasıl belirlediğini araştırmalıyız, buna karşı işçilerin nasıl savaştıklarını ve bu bağlamda tıbbi bilgi ve uygulamaların işçilerin uğradıkları zararları olağan ya da zorunlu göstermeye çabaladıklarını araştırmalıyız. Söylemek gereksizdir ki bu savaşım sürecinde, bireyler ve sınıflar kendi deneyimleri içinde farklı bilgi, algılama ve ideolojiye sahiptirler. Bu beni vurgulamam gereken asıl noktaya; burjuvazinin ve işçi sınıfının bilimlerinin varolduğu olgusuna getirir.

Burjuva Bilimi ya da İşçi Sınıfı Bilimi-Ütopya mı ya da Gerçeklik mi?

Bilgi insanın günlük yaşantısında biriktirilir, depolanır, üretilir yeniden üretilir. Bu bilginin doğası toplumsal sınıf alışkanlıklarına bağlı olarak oldukça değişkendir. Her toplumsal sınıfın kendi ideolojisi ve bakışında ortaya çıkan alışkanlıkları vardır. Buna karşın ideoloji ve kültürde sınıf alışkanlıklarında ortaya çıkar. Yani, burjuva alışkanlıklarında yansıyan burjuva kültürü, ideolojisi, bilgisidir. İşçi sınıfının alışkanlıklarında yansıyan ise onun kültürü, ideolojisi, bilgisidir. Her iki sınıfında değişik bilgiler üreten değişik alışkanlıkları vardır. Örneğin, burjuvazi tarafından üretilip, bilimsel kuruluşlarda yeniden üretilen bilgi, iş ile kanser arasındaki ilişkiyi reddeder. İşçi sınıfınca üretilen ve deneyimle de

hep yeniden üretilen bilgi ise, bilimsel tartışmalarda, "folklor, halk kültürü, tanımlamaları ile gözden düşürülmeye çalışılsada, işin işçiyi öldürdüğünü söyler. Bunlardan çıkardığım sonuç; burjuva ve işçi sınıfı bilimi olmak üzere iki bilimin var olduğudur. Ve bu iki bilim birbirlerinden etkilenmeksizin, kesin sınırlarla ayrılmış da değildirler. Sınıf mücadelesi, işçi sınıfının kendi gerçeklerini burjuvaziye dayatmasını da birlikte getirir. İş ile kanser arasındaki ilişkilere son dönemlerde gösterilen büyük ilgi bunun örneğidir. Bu ilgi işçi sınıfının ve halkın işyerlerindeki katliama karşı haykırışının sonucudur. Bir yanı sıra da burjuvazinin bilimsel kuruluşlar üzerindeki, hem araştırma kurumlarının, araçlarının, hem de araştırma yöntemlerinin seçimi üzerindeki artan etkinliği ile beliren hegemonyasının bu kuruluşları içine sürüklediği açmazı da gösterir. Bilim adamı da ister istemez, gerçeği, Gramsci'nin tanımladığı gibi, "burjuvazi ile birlikte ve onun için araştıran ve onun bağımlı bir parçası olan entellektüeldir. "ABD'de Burjuvazi-Bilim Adamı ilişkisi çok açıktır. Ülkede, bilimsel araştırmalar genelde ya özel vakıflarca ya da sermayenin tümüyle denetlediği devlet kurumlarında yapılır.

Toplumcu alternatif ise bilimsel araştırmayı; işçi sınıfı ile birlikte, onun gündelik deneyiminden edinilen son derece güçlü bilgilere dayanan gerçeklik çözümlemeleri ile ve onun yönetiminde yapmayı savunur. Bu konu önemli bir savaşım alanıdır. Savaşım kurumların demokratikleştirilmesini, kafa emekçilerinin sorumluluklarının artırılmasını, kol emekçileri ile aralarında var olan kafa/kol emeği ikileminin ortadan kaldırılması için ortak çalışmayı hedeflemelidir. Bu zorlu bir savaşımı gerektirir. Bu açıdan İtalyan işçi sınıfının işyerlerinde işçi sağlığı hizmetlerinin denetimini ele geçirmesi, işyerlerinde yapılacak araştırmaların kendilerince belirlenmesi ve kendilerince seçilmiş araştırmacılarca yürütülmesi hakkını kazanması çarpıcı bir başarıdır. Bu örnek bilim ve demokrasi için verilen savaşımın nasıl iç içe geçtiğini de açıkça göstermektedir.

Yazımın bu bölümünü okurken, pek çok kişinin kuşkuya düşeceğinin farkındayım. Stalin'in işçi sınıfı bilimi ile Burjuva Bilimi arasındaki bilinen ayrımı kuşkusuz anımsanacaktır. Lisenko olayı da bu ikileme karşı bir uyarı olarak öne çıkarılacaktır. Hemen şunu söylemek isterim ki İşçi sınıfı biliminin Stalin'ci tanımı, işçi sınıfı tarafından geliştirilmediği gibi, yalnızca Stalin Önderliğinde ki partinin tanımladığı ve denetlediği bir diyalektik materyalizm anlayışının belirlediği bir tanım olduğudur. Bu yaklaşımın proletaryanın bilimi olarak tanımlanması onun gerçekten proletarya biliminin tanımı olmasını gerektirmez. Bu aynı şekilde sınıfsal kökenli bilgilerin anlamsızlığında getirmez. Mecourt'un yanlışlığı da buradadır⁽⁵⁶⁾. Bu yıkanma suyu ile birlikte çocuğu da boşaltmaktır. Bilimsel üretim sürecinin demokratikleştirilmesi, bilimin topluma maledilmesi ile gelişip,

serpilecek bir kitle,proletarya bilimi vardır. Ancak bu tek başına bilim adamlarının bileşimlerini değiştirmekle sağlanamaz. Daha da önemli olarak, bilimsel üretim sürecinin değiştirilmesi, onun elit bilim adamları kesiminin özel uğraşısı olmaktan kurtarılması, yığınlar tarafından gerçekleştirilmesinin sağlanması gerekir. Gramsci'nin de belirlediği gibi, bütün insanlar entellektüelleşebilecek yeteneklere sahiplerken, bunu ancak pek azı başarabilmektedir. Bilgi üretebilen insan sayısında aynı şekilde çok azdır. Toplumun demokratik eleştirilmesi, bilgi üretim sürecinin de yeniden belirlenmesine mutlaka gereksinecektir. Bu, toplumsal iş bölümünün yok edilmesi demek değildir ama, bilgi üretim sürecindeki güç ilişkilerinin değiştirilmesi, bilgi üretme kapasitesinin artırılması demektir. Böylelikle işçi sınıfı ve geniş halk kitleleri bilimin nesnesi olmaktan kurtulup, öznesine dönüşecektir.

Başka bir deyişle, bilim bir toplumsal ilişkidir. Bu açıdan asıl sorun yalnızca bilimsel bilginin hangi sınıf için üretildiği değil, daha önemlisi, hangi sınıf tarafından ve hangi sınıf ile birlikte üretildiğidir. Bu noktaların öneminin anlaşılmasında ki eksiklik, mükemmel toplumcu bilimsel yöntemi arama çabalarını sürdürüp, bulamayan yazıların sayısal çokluklarından anlaşılmaktadır. Arayış, pratik tir, kuramsal olduğu kadar. Ve işçi sınıfı ile mesleki ve politik dayanışmaya gereksinir. Yani bilim adamının burjuvaziye bağımlı konumunu terkedip, işçi sınıfı ile dayanışmasına gereksinir. Bilim adamının bu dayanışma içindeki görevi de işçi sınıfına öncülük etmek değil, işçi sınıfının doğasında bulunan özgürlük ve bilgi yaratma potansiyeline katkıda bulunmaktır. İşyerinde gerçeği bulmak konusunda iki özgün deneyimimi aktarmama izin veriniz.

Birincisinde, bir işyerinde toksik maruziyet gibi bir sağlık sorununun doğasının saptanmasında burjuva ya da pozitivist yaklaşımın ne olacağını inceleyeceğim. "Uzman", bir epidemiyolojist ya da başka bir toplum bilimci olabilir, işveren tarafından işyerine çağrılacak, önceki bilgilerden kalkınarak, bir varsayım oluşturulacaktır. Söylemek gereksiz, bilim ideolojisinin bir parçasıdır tarafsız ve nesnel değerlendirmek. Bunun için uzman, öznel önermeler ya da durumlar karşısında, "sağlıklı bir şüphecilikle" davranmak ve amacı gerçeği bulmak olduğuna göre de, öncelikle gerçeklere daha da önemlisi ölçülebilir gerçeklere dayanacaktır. İkinci aşamada ise gerçekleri doğrulamak amacıyla, mümkün olan en fazla sayıda işçi ile ilişki kuracak, soru formları, ikili görüşmeler, sağlık kayıtları ve denetimleri ve benzeri yollarla her işçiden olabildiğince fazla, nesnel, ölçülebilir ve araştırma ile ilgili veri toplamaya çalışacaktır. Bireysel saptamalardan yola çıkarak, sorunun toplumsal boyutunu ortaya koyabilecektir. Ölçülebilir bilgilerin bir değerlendirmesini yaparak ta başlangıç varsayımının doğruluğunu saptayacaktır.

Sonuçta da işyeri yönetiminin gereksinimlerini yanıtlayan bir rapor hazırlayacaktır. Bu araştırma yönteminde işçiler arka plandadır, sorunun çözümlemesi ve çözümlenmesi de sorun olmayacaktır, arka planda kalacaktır. Bu yöntem toplumbilim araştırmalarında en sık kullanıldır. Bu yöntem ile yurttaşların sorunları, kadınlar, zenciler, işçiler gibi kesimlerin üyeleri ile teker teker ve bireysel planda ilişki kurularak incelenir. Ve sonuçta da bilimsel olduğu ileri sürülen üç ideolojik konum ortaya çıkar:

a. Kuram ve gerçek (fact) iki ayrı antitedir. Ve birincisi, ikincinin çözümlemesi üzerine kurulur.

b. Araştırmanın özgün araştırma yöntemini belirleyecek olan uzman çalışmanın etkin unsurudur. Araştırmanın konusu olan işçi ya da yurttaş ise edilgen unsurdur.

c. Genel bilgiler, bireylerden edinilmiş bilgilerin birleşimidir.

Doğaldır ki bu araştırmanın süreci ve bulguları da nesnel, evrensel ve sınıflarüstü olarak sunulacaktır kamuoyuna⁽⁵⁷⁾.

1960 sonunda Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan otorite karşıtı hareketlerde, işçilerin, kadınların, zencilerin dahil olduğu bu edilgen unsurların bilime ve bu bilimin savunucusu bilim adamlarına karşı başkaldırıları şaşırtıcı değildir. O dönemde anılan bilgi üretim ilişkilerine alternatif yöntemler ortaya konmuştu. Örneğin bu bilim anlayışına başkaldıran işçiler, fabrikalarda işçi araştırma komiteleri kurmuşlardı. O günden bu yana bilim adamlarının kendi istemleri ve gereksinimleri dışında işyerlerine girip, kendilerine soru sormalarına izin vermediler⁽⁵⁸⁾. Sonuçta, ortak sorunların bireysel sorunların toplamı olduğu anlayışının yerini, bilgilerin topluca üretilip, tartışıldığı ve değerlendirildiği bir süreç aldı. Bu süreçte işçilerin ortak deneyimleri ve bellekleri belirleyici önem kazandı. Doğaldır ki işçiler üretim sürecinde ne olup bittiğini asırlardır çok iyi bilmektedirler. Bu sürecin toplumsal ve bireysel çıkarları ve refahları açısından da ne anlama geldiğini aynı deneyimleri ile çok iyi bilmektedirler. Salt sağlık açısından yapılan tartışmalarda geliştirdikleri varsayım göre öznel rahatsızlıklar, öznel ve nesnel verilerin toplanmasına yol göstericilik yapan itici güçtürler. Sorun bir kez saptandığında, sorunla ilgili bilim adamını çağırıp, konuya ilişkin bilgi toplanmasında, toplanan bilgilerin incelenmesinde yardımcı olmasını isterler. Bu süreçte işçiler bilim, uzmanlık, nesnel bilgi kavramlarına sağlıklı bir şüphecilikle yaklaşır. Toplanan bilgilerin tümünü ayrıntılı olarak irdeleyip kendi gerçeklerine göre değerlendirirler. Yıllardır işçi sağlığı konusunda yapılan araştırmalara denk olmak işçilere, bilim, tarafsız bilgi olmadığını, taraflı olduğunu ve onu üreten bilim adamlarının ve üretildiği kurumların değerini yansıttığını iyice kavratmıştır. İşte bu nedenle işçiler sorunun saptanmasında olduğu gibi, çözümünde de topluca belirleyici olmak istemişlerdir.

Ortak deneyimlere dayanan birlikte bilgi üretimi, burjuva bireysel bilgi üretim yöntemine karşı geliştirilmiş bir seçenektir. Bu yöntem bilim adamını çalışma konusu ile ilgili bir başka toplumsal ilişki içine sokar. İşçi sınıfı pratiği içinde yaratılan daha kapsamlı ve gerçek bilgilerin saptanıp değerlendirilmesinde bir yardımcı konumuna getirir. Bilim adamlarının pek çoğu, başat işlevlerinin daraltılmasına elbette karşı çıkacaklardır. Çünkü görünürdeki güçleri azalacaktır. Güç ilişkilerindeki bu değişime karşı çıkan pekçok düşünce ileri sürülüp, zedelenen sınıfsal çıkarları savunmaya yönelik yaklaşımlar getirilebilir. Hatta bunlar bilimsel yaklaşımlar olarak da sunulabilir. Burjuvazi ve bürokratların büyük çoğunluğu bu değişimi durdurmak için sabotaj dahil, ellerindeki her yöntemi kullanmışlardır, kullanırlar. Julian Tudor Hart⁽⁵⁹⁾ gibi, hekimlerin büyük çoğunluğuyla bu değişimin yanında yer alacaklarına inanmak tarihsel gerçeklerin tehlikeli biçimde unutulması demek olacaktır. Ekim Devriminden⁽⁶⁰⁾ Allende'nin Halk Birliği'ne, işçi sınıfı öncülüğündeki bu değişime hekimlerin var güçleriyle karşı çıktıkları unutulmamalıdır. Bugün de meslektaşlarımızın büyük çoğunluğunun böylesi bir değişime karşı olmaları, değişimden yana olan azınlığın önemini azaltmaz. Ancak öncüden yardımcıya dönüşen işlevleri kabullenmek de yeterli değildir. Çalışma yöntemlerini ve bu yöntemleri kullandıkları toplumsal ve politik içeriği de değiştirmelidirler.

Yeni toplumsal ilişkiler ve yeni bilim bu yeni uygulama dünyasında doğacaktır.

SONUÇ DEMOKRASİ İÇİN SAVAŞIM

Bu makalenin üç bölümünde burjuva ideolojik egemenliğinin, üretim politika ve tıpta dahil olmak üzere bilim alanında nasıl yeniden üretildiğini gösterdim. Ayrıca işçi sınıfının yaşamın tüm alanlarında iz bırakan sürekli savaşımının bu burjuva egemenliğine nasıl karşı çıktığını anlattım. Sınıf savaşımı farklı biçimler alsada, amacı işçi sınıfını ve halk kitlelerini baskı altında tutan burjuva egemenliğini yıkmak ya da değiştirmektir. Şimdiye dek söylenenlerden çıkarılacak sonuç, işçi sınıfının ve kitlelerin özgürleşmesinin ancak, bir avuç azınlığın gücüne güç katan denetim kalıplarının yıkılması ile gerçekleşebileceğidir. Demokrasiden salt çok sayıda siyasi partinin varlığını ve insan haklarının genişletilmesini anlamıyorum. Bundan fazlasını anlıyorum. Üretim, tüketim temsil, ideolojik çalışma, bilimsel çalışma alanlarında azınlığın değil, çoğunluğun denetiminin sağlandığı güç ilişkilerini anlıyorum. Hele, demokrasiyi temsilci politikaların dolaylı ve edilgen çalışma alanı olarak hiç görmüyorum. Demokrasi Marx Engels'in de belirttikleri gibi: Kitlelerin geliştirip eğlendikleri ve hizmetlerinden yararlandıkları toplumsal kurumların yönetimlerini topluca, kitlesel, doğrudan ve etkin bir biçimde ka-

tıldıkları yönetim biçimidir. Hal Draper'inde belirttiği gibi⁽⁶²⁾ Marx ve Engelsin insanlık tarihine yaptıkları en büyük katkı demokrasi ile sosyalizmin içiçeliğini göstermeleri olmuştur. Ona göre, "Marx'çı sosyalizm (komünizm) politik program olarak yalnızca politikanın değil, aynı zamanda toplumun tümünün demokratikleşmesini, savunmaktadır." Demokrasi mücadelesi, politik gücün tam süre çalışan temsilcilere-politika uzmanlarına bırakıldığı temsili demokrasinin kurumları içinde yürütülen savaşının, gücün, kullanıcılarında veya işçilerde toplandığı toplumsal kurumlar için verilen yığınsal ve doğrudan savaşımın birleştirilmesi ile başarıya ulaşması mümkündür. Örneğin ayrıntıları değilde özü değiştirmek için bilimsel kuruluşların denetimini ele geçirmek gerekir. Başka bir deyişle halkın çoğunluğunun doğrudan katılımının sağlanamadığı bir değişim için savaşım başarıya ulaşamaz. Marx'ın dediği gibi: Temsili demokraside oy hakkı toplumu değiştirme gücünü değil hakkını tanır. Eugene Debs bunu gündelik deyişle, "Sosyalizm için oy vermek, yemek listesini yemek sanmaktan daha fazla bir şey değildir". Bu karar verme hakkı, toplumun büyük çoğunluğunun kurumlarda doğrudan ve gerçekten belirleyici ve denetleyici yer alımları ile birleştirilmelidir.

Özetlersek; işçi sınıfının farklı savaşım yöntemlerini kullanarak, demokrasinin yalnızca her yıl oy kullanmak demek olmadığını; daha önemli olarak, işçi sınıfının ve kitlelerin tüm toplumsal, ekonomik, politik kurumlarına gündelik uygulamaları içinde doğrudan katılımları demek olduğunu unutmaya-arak, toplumun tümüyle demokratikleşmesi için savaşımı zorunludur. Ancak toplumsal kurumların tümüyle demokratikleşmesi halinde, çalışanların büyük çoğunluğunun edilgen özneler olmaktan kurtarılıp, etkin unsurlara dönüştürülebileceği toplumsal yeni biçimlenme yaratılabilecektir. Yani bu değişim, insanların tarihin nesneleri değil, yapıcılar olduklarının bilincine varmalarıyla gerçekleşebilecektir.

KAYNAKLAR

1. Trilateral Task Force on the Governability of Democracies. The Governability of Democracies. Trilateral Commission, New York, 1975.
2. By "capitalism," I mean a mode of production in which a class, the capitalist class, extracts as much labor power from each worker as possible, labor power that is needed to (a) put the means of production (owned, controlled, and possessed by the capitalist class) to work; and (b) produce value, including profit. Labor power is the human energy and competence that the worker provides to enable the means of production to work. It is usually referred to as work.
3. A most representative view of this position is found in Marcuse. H. One Dimensional Man. Beacon Press, Boston, 1975.
4. Ehrenreich, J. Introduction. In The Cultural Crisis of Modern Medicine, edited by J. Ehrenreich. Monthly Review Press, New York, 1979. After having been criticized for his deafening silence about the working class struggles around health and their consequences for the redefinition of medicine, the author added "coal miners' struggle" as a mere perfunctory note to that introduction of his volume, without actually referring to it. As with many other U.S. radicals,

- Ehrenreich ignores the dramatic and continuous struggles around health-related issues that are being carried out by the U.S. working class.
5. See Marshall, D. The miners and the UMW: Crisis in the reform process. *Socialist Review* 40/41: 65-115, 1978 for a detailed account those struggles.
 6. Quoted by Berlinguer, G. *Malaria Urbana*. Editorial Villalar, 1978, p. 428.
 7. For an interesting account of the resurgence of calss struggles work, see Crough, C., and Pizzorno, A. (eds.). *The Resurgence of Calss Conflict in Western Europe Since 1968*, Volumes I and II. Macmillan, New York, 1978. Also, See Basaglia, F., et al. *La Salud de Los Trabajadores*. Editorial Nueva Imagen, 1978.
 8. Assennatp, G., and Navarro, V. Workers' participation and control in Italy: The case of occupational medicine. *Int. J. Health Serv.* 10 (2): 217-232, 1980
 9. Personal Observation, Autumn 1979.
 10. Mentioned by Belinguer, G. at XV International Congress on Sexuality, Rome, 1978.
 11. Struggles against the nature of work under capitalism occur not only because of the actual damage imposed on the worker at the workplace, but also because of the harm created to the workers and their dependents in all spheres of their lives.
 12. See Braverman, H. *Labor and Monopoly Capital: The Degradation of Work in the Twentieth Century*. Monthly Review Press, New York, 1974. Also, for an analysis of how the process of calss struggle has shaped the form of bourgeois dominance in the process of work, see Fredman, A. *Industry and Labor: Class Struggle at Work and Monoply Capitalism*, Macmillan, New York, 1977.
 13. Bosquet, M. The prison factory. *New Left Review*, 73: 23, 1972. also, see Linhart, R. *L'etabli*. Minuit, Paris, 1978.
 14. See *The working class goes to Hollywood*. Cineaste 9 (1), 1978.
 15. Quoted from Doye, R. J. *Management Accounting*, 1970.
 16. Calss dominance is a process of continuous endeavor on the part of the capitalist class or bourgeoisie to maintain, regain, strengthen, and extend their interests in all economic, political, ideological, and cultural spheres of society over the ones of the dominated class or working class. In this article, dominance and hegemony are used interchangeably.
 17. Class struggle is the conflict among calsses that appears in all economic, political, ideological, and cultural spheres of society and takes place in the pursuit of class and the working class.
 18. Taylor, M. Crating a health workers' democracy. In *Trade Union Register* 3, edited by M. Brown and K. Coates. Spokesman Books, London, 1973.
 19. Gramsci, A. *Quaderni del Carcere*. Einaudi, Turin, 1978. It is worth stressing that the unions are, of course, very important instruments of struggle by the working class. But the focus of those struggles on economic issues transforms them into limited and limiting instruments for revolutionary change, i. e. change from one to another mode fo production.
 20. Marx, K. *Grundrisse*. Penguin Books, London. 1973.
 21. See Kotelchuck, D. Asbestos research: Winning the battle losing the war. *Health PAC Bulletin* 61: 1-32, 1974. Also, Epstein, S. *The Politics of Cancer*. Sierra Club Books, San Francisco, 1978, pp. 86-87.
 22. Ginzberg, E. *The Limits of Health Reform: The Search for Realism*. Basic Books, New York, 1977.
 23. See Greenberg, E. *The American Political System. A Radical Approach*. Winthrop Publishers, Cambridge, Mass., 1977.
 24. By means of production I mean not only the means that the workers use for their work, but also the infrastructure of production and distribution that enables the produced goods and services to be used and consumed.
 25. For an expansion of this potition, see Navaro, V. *Dictatorship and Democracy. Meanings and Implications for Class Struggle*. Mimeographed, 1979.
 26. Etzione, A. Risk at work place. *The Washington Post*. Rec. 28., 1978.
 27. Hart Poll. *Common Sense*, Vol. 3. 1975. That lack of trust by American people in the U.S. political institutions represents a major crisis of legitimacy of bourgeois ideology in today's U.S.
 28. Contrary to bourgeois ideology, which postulates that the state apparatus is neutral and can be used undistinctively by and class or group, I believe that the state's apparatus reflects the power relations of the whole of society and thus comes under the dominant influence of the capitalist class. That dominance explains its composition (the class potition of the top echelons of the state personel), its structure, and its function (i.e. to reproduce the capitalist relations). For a further expansion of this position, see *State, power, and medicine: Part III*. In Navarro, V. *Medicine Under Capitalism*. Neale Watson, New York, 1978.
 29. Two examples of that perception are Hart, J. T. The point, however, is to change it. *Medicine in Society* 4 (4), 1979, and Figlio, K. *Sinister medicine*. *Radical Science Journal* 9, 1979. Although different in their political position both share that vision of the NHS as a socialist island in the capitalist state. Hart reduces scialison to a juridical-political category, i.e. the relations and to the machanism of societal allocations done by the state for the "benefit of society". In that vision, socialism is defined by the relations of exchange, not by the relations allies are the dominant class. Thus, socialist control is working class control.
 30. Navarro, V., *Class Struggle, the State, and Medicine*. Martin Robertson, Oxford, 1978.
 31. Kirschten, D. Risk assesment. How much is a life worth? *National Journal* 7, 1979, p. 252. also, for an excellent account of struggles in the U.S. to protect workers against the risky environmant, see Berman, D. *Death on the Job*. Monthly Review Press, New York, 1978.
 32. Navarro, V., The crisis of the Western system of medicine in contemporary capitalism. *Int. j. Health Serv.* 8 (2): 205, 1978.
 33. Representative of this potition are Marcuse and most of the theorists of the Frankfurt Scholl. A more recent example of this single society ideology is Kellner, D. *Ideology, Marxism, and advanced capitalism*. *Socialist Review* 42: 37, 1978. It is worth mentioning that the first major works of Althusser (*Pour Marx and Lire de Capital*) also carried that position of a single society ideology. Since 1968, however, althusser has broken with that position. For an excellent and detailed critique of Althusser's position on this subject, see Vasquez, a. *Ciencia y. Revolucion*. Alianza Editorial, Mexico, 1978.
 34. Marx, K. *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*. In Marx, K., and Engels, F. *Selected Works*, Lawrence and Wishart, London, 1968, pp. 117-118.
 35. Marx, K. and Engels, F. *The German Ideology*, Lawrence and Wishart, London, 1974, p. 64.
 36. Therborn, G. *What Does the Ruling Class Do when It Rules?* New Left Books, London, 1978.
 37. Quotedin Interview con suclovico Geymont. *El mito del progreso y de la neutralidad de la ciencia*. *El Viejo Topo*, No. 24. 1978. p. 13.
 38. Bell, D., *The Post Industrial Society*, 1977.
 39. See Stalin, J. *Dialectical and Historical Materialism*. A good critique of the work appears in Lecourt, D. *Proletarian Science: The Case of Lysenko*. New Left Books, London, 1976, pp. 110-11.
 40. Sweezy, P. and Bettelheim, C. *On the Transition to Socialism*. Monthly Review Press, New York, 1971.
 41. Lecourt, op. cit.
 42. Claudin-Urondo, C. *lenin and the Cultural Revolution*. Hervester Press, Sussex, 1977.
 43. Navarro, V. *Social Security and Medicine in the USSR: A Marxist Critique* Lexington Books, Lexington, Mass., 1977.
 44. I am not using the categories of "yes" or "no" in an either/or type of relationship. Rather, I am using them in a dialectical way, i.e that the outonomy of science takes place within a set of calss relations that both influence and are influenced by science.
 45. The meaning of "ultimate instance" is that although conflicts may appear between scientific developments and capitalist relations, those capitalist relations tend eventually to impose themselves on those developments.